

PRAVNI DISKURZ IN PRAVNA ZAVEST: OČRT FILOZOFSKIH TEMELJEV HERMENEVTIKE PRAVA

V temeljnem pravnem aktu se skriva bogastvo jezikovnega materiala, ki se veže na pojmovno celoto kraljestva prava. V tej na videz hladni, rigidni formaciji se razkriva erekcija vsakdanjih preklad, deviacij in vprašanj; vladavina pristojnosti sodobnega človeka. Človeka kot temeljno družbene eksistence.

Slehera jezikovna akrobacija se v logično predikacijo vpisuje kot spremenljivka; govorno dejanje se vpisuje v korpulentni register vednosti. Pa vendar je vnos dinamičen in dovzeten za jezikovne eksperimente. Elementarno razumevanje eksistence sledi krivulji, ki uokvirja človeška prepričanja, artikulacijo in dovršitev v reprodukciji predhodnega materiala.

Jezik kot fundamentalno ogrodje manifestacije misli zajema vsa področja, ki jih *jezik misli* predpostavlja v navidezni eksistenci. V pisani paleti formacij se razkriva tudi s konceptom pravičnosti obteženo pravno mišljenje; živahna, fluidna interpretacija togih, zgolj navidezno logično izpovedanih pravnih načel.

Kaj konstituira pravno izročilo? Zgodovinski odmev, trenutki, ki vzpostavljajo provizorične vrednosti politike prava in končno *svet* percepcij na intimni ravni, se izrisujejo v obliki smelega, eklektičnega konglomerata. Dogajalni prostor prava zaseda mesta v oddaji, prenosu in sprejemu informacij pravnega značaja.

Znotraj horizonta jezika poteka plodna interakcija med svetnimi fenomeni;

razmerja med elementi – entitetami – poziva in odziva se manifestirajo v dinamičnih tokovih govornice. Kot reprezentacija branika pravičnosti v družbi se med igre, vpete v jezikovni sistem, umešča tudi Postava prava.

Tako v vsakdanjem, z *velikimi zgodbami* neobremenjenem govoru kot v spekulativno-filozofski dikciji vdor fikcije vnaša učinek *kaotične fenomenalne eksistence*: polisemične zmede, ki takšen govor razpira za delo kreativne interpretacije.¹ Dinamizem pomensko osveženega govora vrši pritisk na interpretativno strukturo: mehanična operacija razumevanja na način objektivnega prepoznanja ne zadostuje, zato je priporočena vpeljava hermenevitične interpretacije, ki na pogorišču enoznačnosti vzpostavlja nove smisle.

V delu *Vprašanje metafore v filozofiji Paula Ricoeurja* sem s pomočjo analize sestavka *Živa metafora*² obravnaval perspektivo nastopa in funkcije metafore v neumetniškem besedilu – držo figure, ki v postulirani, kodirani in govorjeni jezik vnaša igro ustvarjalne hevristike v napetostni zasnovi resnice.³

Metafora se v filozofskem govoru razkriva v *podobi podobe* – element perspektive *kot da* v govornici resnice.⁴ Nakazuje se kot zastavonoša systemske reorganizacije jezika pod vodstvom poetične fikcije, ki pogojuje spremembo v valovanju toka besedila (govora, jezikovne izpostave).

In vendar je metafora – podobno kot druge jezikovne figure (metonimija, sinekdoha, hiperbola idr.) – zgolj glasnik, vidni moment ali rezultat vdora ustvarjalne dinamike, ki v posamezni tekst vnaša nove, interpretativno kompleksnejše pomene. Fenomen kreativnega osmišljanja filozofskega govora jezikovne figure izpostavlja kot učinke in ne vzroke hermenevitične operacije;⁵ v reprodukciji jezikovnega materiala se prepoznane pomenske

1 Natančneje razlagamo v: Gašper Pirc: »Življenje žive metafore: o metafori v filozofiji Paula Ricoeurja«, v: *Phainomena XXII/86-87* (2013), str. 130–138.

2 Govor je o: Paul Ricoeur: *Živa metafora*, KUD Apokalipsa, Ljubljana, 2009.

3 Pirc: 2012, str. 126.

4 Konceptcija »videti kot« v teoriji Marcusa B. Hestra. (Ricoeur: 2009, str. 70–72) Za več glej: Marcus B. Hester: *The Meaning of Poetic Metaphor*, La Haye, Mouton, 1967.

5 Prevzemanje po Pirc: 2002 in Ricoeur: 2009.

strukture oplajajo z agenti nove pomenske reprezentacije v razsežnosti zlitja horizontov.⁶

Ena od posledic takšnega zadržanja je prepoznanje, da filozofski (humanistični) diskurz ne more biti podvržen niti empirično-eksaktni niti spekulativno-retorični obravnavi, pač pa mora interpretacija tovrstnega govora prevzeti vmesno pot – dialektiko strogega, pedantnega branja raznolikih konceptov.

Vzporedno razumevanje (sondiranje) in zaporedna formalna sinteza; formalna sinteza v sintagmo hermenevitične interpretacije – kombinacija duhovno-zgodovinskega in *znanstvenega* pristopa se je dokazala kot ustrezen način dostopa k vprašanju jezika v filozofskem besedilu.⁷ S tem ne prestopamo okvirja hermenevtike (in njene ontološke baze), temveč model razumevanja dopolnjujemo s preverljivimi vrednostmi komponent v spoznavni enačbi.⁸

Za ponazoritev podanega si pogledjmo primer jezikovne figure v značilno filozofskem diskurzu: metafore sonca, ki lahko nastopa tudi na način alegorije ali simbola.⁹ Figura se v zgodovini filozofije pojavlja izjemno pogosto, praviloma nastopajoč v vlogi manifestacije (absolutne) vednosti v ontologiji ali epistemologiji; z videzom konstitucije *heliotropa* se v filozofiji Jacquesa Derridaja razrešena in konceptualno ponotranjena metafizična

6 Referenca na Gadamerjev koncept zlitja (stapljanja) horizontov. (Hans-Georg Gadamer: *Resnica in metoda*, LUD Literatura, Ljubljana, 2001, str. 254)

7 O metafori v filozofskem besedilu kot faktorju ustvarjalne hevrstike in pomenskega obogatena piše Paul Ricoeur v že omenjeni *Živi metafori*.

8 Ob tem spomnimo na tezo Paula Feyerabenda – pri čemer ne zanemarimo vloge filozofije Thomasa Kuhna – ki zanika splošno veljavna metodološka merila v znanosti. S tem, in z vzporedno kritiko metodologije pri Gadamerju se bomo intenzivneje ukvarjali kasneje, na tem mestu pa napotujem na: Paul Feyerabend: *Proti metodi*, Studia Humanitatis, Ljubljana, 1999. Zanimivi branji na predlagano temo sta tudi: Dimitri Ginev: *A Passage to the Hermeneutic Philosophy of Science*, Rodopi Bv Editions, Amsterdam/Atlanta, 1997, str. 29–38; in: Richard J. Bernstein: *Beyond Objectivism and Relativism: Science, Hermeneutics, and Praxis*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1983, str. 34–49.

9 S tem ne aludirano na specifičen primer uporabe te metafore (najbolj razvpito v Platonovi izvedbi), temveč nas bolj zanima širina in aplikativnost koncepta iskane metafore v filozofski vedi.

forma vzpostavlja kot emblem zgodovinske filozofske represije metafizike prezenca.¹⁰

Kaj v filozofski govor vnese podani jezikovni trop? Metafora pogosto podaja vizijo onipotentnega ideala – bodisi vrline ali duha – bivanja in stremjenja, navdihujoča vero v razum in *poetično*, gibljivo mrežo ustvarjalnosti.

Metafora, ki se staplja v filozofski koncept; koncept, ki zabriše samostojno vrednost metafore in postane vodilo metafizike (Derrida, Bela mitologija). Derrida izrecno opozarja na *strašljivo* konotacijo metafore sonca, ki postaja simbol patosa filozofije – pa je njegova opazka vredna brezpogojnega sprejema?

Vzporedno z Ricoeurjevim pristopom k razumevanju metafore k besedilu pristopimo hermenevitično: jezikovna figura nakazuje pot k presežnemu v tekstu, ki ga oplaja s še neraziskanimi pomeni. Sonce, ki razsvetljuje pristop k biti, ni le metafizični ideal, temveč vsakokratna oživitev dinamike duha filozofije. Ker se referenčna podstat ne navezuje le na nadstavbo spoznanja, temveč se nahaja v razsežnosti bivajočega – vsakokratne spoznavajoče eksistence –, se interpretacija fenomena sonca sprevidenja razloči v kognitivni dimenziji zavesti.¹¹ Filozofija nastopi z obrazom *stroge znanosti*, ko pronicljivo razkriva jezikovni okvir, v katerem poteka njen specifični diskurz,¹² trenutek prenosa (epifore) – jezikovne figure – pa razkriva referenčno polje, ki soustvarja smisel na ustrezno pogojeni jezikovni podlagi. Metafora v filozofiji tako nikoli ni svobodna, ne zavezujoča se prisposoda, temveč znamenje ustvarjalnega diskurza, ki na prevzeti paradigmatiki osi pomensko dopolni in obogati spekulativni govor.¹³ Sonce izgublja naravo

168

10 O tem pišemo v: Vprašanje metafore v filozofiji Paula Ricoeurja : diplomsko delo, Škofja Loka, 2012, str. 108–111. Sicer predlagam: Jacques Derrida: *Bela mitologija: metafora v filozofskem besedilu*, Hyperion, Koper, 2011.

11 O razmerju med referenco in smislom glej: Gottlob Frege: *Funktion, Begriff, Bedeutung. Fünf logische Studien*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2008.

12 Za vpogled v dogajalni prostor in spoznavne tendence metafore in metonimije glej: Michel Le Guern: *Sémantique de la métaphore et de la métonymie*, Larousse, Pariz, 1973, str. 11–38.

13 Natančno v: Ricoeur: 2009, str. 391–482.

umirajoče metafore metafizike¹⁴ in se nakazuje kot svetilo ustvarjajoče, raziskujoče zavesti.¹⁵

Za nas najpomembnejši izsledek zgornjega odstavka je potrditev, da je za interpretacijo filozofskega (spekulativnega) besedila, v katerem jezikovne figure odigrajo pomembno vlogo pri razvitju inherentnega smisla, ustrezen drugačen interpretativni pristop.¹⁶ Izrekanje predhodno vzpostavljenega poraja vsakokratno reprodukcijo dogodka, pri čemer specifično razumevanje interpretira v procesu združitve horizontov¹⁷ dopolni pomene izvirnega avtorja in besedila.¹⁸ Ekspresivni jezik humanistike samostojno razkriva nove možnosti razumevanja: vzpostavlja se iskrivo, a vselej v območju dovoljenega.¹⁹ Nasprotno pa v enoznačnem, empirično prevedljivem znanstvenem govoru metafora nima spoznavne vrednosti – kolikor se znajde v besedilu stroge znanosti služi zgolj na način, ki ga je v znameniti definiciji metafore predlagal že Aristotel: kot nepretenciozna jezikovna dekoracija.²⁰ Kako pa je je z jezikom prava in pravne znanosti?

V natančnejšo razgrnitev problema določitve prava se v tem poglavju ne bomo spuščali; vendar pa je na dlani, da je že tu potrebno predpostaviti množstvo pritikin, ki neposredno aficirajo pravo. Pravo pozitivno določajo značilne lastnosti:

– Pravni red se vzpostavlja kot sistem regulacijskih pravil, ki s prohibitorno-represivnimi in politično-normativnimi sredstvi ustvarja učinek družbene kohezije in spoštovanja medsebojnih pravic. Enovita definicija je sicer nepremostljiva naloga: Austinu tako pravo predstavlja izvrševanje volje suverena, Hartu sistem pravil, ki omogočajo izvrševanje pravnega reda, Dworkinu pa pojem prava predstavlja sistematizacijo interpretativnega koncepta, ki omogoča

14 Derrida: 2011, str. 155–156.

15 Glej op. 13.

16 Ta pristop je drugačen od pristopa pri empirični-eksplicitni govorici znanstvenega jezika. Več v: Monroe C. Beardsley: »Metaforični obrat«, v: Božidar Kante, *Kaj je metafora?*, Krtina, Ljubljana 1998, str. 73–90.

17 Zlitja oziroma stapljanja horizontov. Gadamer: 2001, str. 254–255.

18 Prav tam.

19 Tj. referenčnega polja.

20 Aristoteles: *O pesniški umetnosti*, Študentska založba, Ljubljana 2005, str. 122, 1457b/8-10.

ustrezno izpeljevanje pravnih zakonov in pravil z namenom vzpostavitve pravične družbe.²¹

– V celoti prava součinkujejo pravila, načela in (politični) nazori, ki v trhljem ravnovesju omogočajo dosledno delovanje pravnih organov (zakonodajalcev in sodstva).

– Obstaja metappravna struktura, v kateri se konvencionalno (človeško) pravo ustave in podrejenih zakonov sooča z naravnim pravom in splošno družbeno moralo. Odnos med predlaganimi osmi pravne zgradbe je zapleten in predstavlja enega od oglišč razširjene razprave o hermenevitični interpretaciji v filozofiji prava. Na tem mestu velja omeniti, da se zavzemamo za prikaz celostne pravne zgradbe, v kateri se splošno prepozna(v)no naravno pravo izpostavlja kot faktor kvalifikacije veljavnega družbenega prava *eo ipso*.

S temi potezami lahko zarišemo osnovne poteze pravnega diskurza, ki se, kot je zdaj že moč uvideti, izraža v neposredni odvisnosti od izhodiščnih premis posameznega interpreta: dikcija Austinovega, Kelsnovega in Hartovega pravnega pozitivizma ima **170** obris znanstvenega, eksaktnega govora, dočim se pri Dworkinovem ali Bettijevem interpretativizmu v pravni jezik vmešajo endemične sestavine govora humanistike in razumske, subjektivne presoje.²² Slednja dispozicija bo prvenstveni nagib našega zanimanja v tem segmentu, pri čemer pa ne bomo zanemarili preostalih teoretskih omrežij, brez katerih naloga ne bi bila reprezentativna.²³

21 Za kratko razgrnitev uvidov v naravo prava glej: Jeffrey Brand: *Philosophy of law: Introducing Jurisprudence*, Bloomsbury, London, 2013, str. 3–11. V tem poglavju smo izpostavili zgolj tri poglobitve pravne teoretike; o avtorjih iz področja naravnega prava in pravnega realizma pišemo v nadaljnjih razpravah.

22 Glej: str. 8–9 v pričujoči razpravi.

23 Kot že omenjeno, se v tej razpravi osredotočamo in teoretike pravnega pozitivizma in interpretativizma. Glej tudi op. 21.

Sprva povzemamo torej teorijo »prava kot integritete«,²⁴ po kateri se premica pravnega delovanja nahaja pretežno v sredini med dvema klasičnima teoretskima poloma, zasnovama konvencionalizma in pragmatizma.²⁵ Dworkin predpostavlja, da »pravo kot integriteta zanika, da so pravne trditve ali v preteklost usmerjeni dejanski prikazi konvencionalizma ali v prihodnost usmerjeni instrumentalni programi pravnega pragmatizma.«²⁶ V pravu kot integriteti se težišče zanimanja prenese z raziskave vloge zakonodajalca na razumevanje figure sodnika v neposrednem pravnem postopku.²⁷ Vodniki sodniške prakse so načela pravičnosti, poštenosti in minimalne zahteve poštenega postopka,²⁸ ki služijo kot poslednja varovala pravnega reda in družbene pravičnosti. Sodnik – v razširjeni obliki tudi zakonodajalec – mora za odločitev, pozicijsko adekvatno idealom pravne prakse, prevzeti vlogo interpretanta, ki spretno manevrira med zakoni, pravnimi pravili in političnimi načeli.²⁹ Misel je sorodna pravnemu pozitivizmu, kolikor sodniku odreja možnost diskrecije ter se zavzema za splošno preverljivost v optimalnih pogojih; in vendar s podelitvijo primata idealu pravičnosti v luči zagovornikov naravnega prava pozitivistično teorijo presega in povratno dopolnjuje.³⁰

Na tem mestu se zaustavimo; za ponazoritev teoretske sheme pravnega interpretativizma podani pregled zadostuje. Izpostavimo povezavo med *dobro sodniško prakso* in družbeno pravičnostjo, ki je obenem vzrok in posledica delovanja konvencionalnega prava. Po prepričanju angloameriškega pravnega teoretika mora biti sodnik aktivno udeležen v procesu celostne in vsakokratne

24 Pravna razlaga, samosvoja Dworkinovemu pravnemu vpogledu. Opozarjam, da avtor v iskanju *najboljše rešitve* vprašanja statusa prava ni vselej konsistenten in se periodično nagiba k eni od predhodno vzpostavljenih razlag. Prim.: Ronald Dworkin: »Model pravil I«, v: *Izbrane razprave*, GV založba, Ljubljana, 2011, str. 93–136; in Ronald Dworkin: »Integriteta v pravu«, v: *Izbrane razprave*, GV založba, Ljubljana, 2011, str. 267–324; slednjo razpravo obravnavamo tudi v izvirniku: Ronald Dworkin: *Law's Empire*, Hart Publishing, Oxford, 1998, str. 225–275.

25 Analitiki Dworkinove teorije se strinjajo, da se za podanimi imeni razkrivata pozitivizem (konvencionalizem) in (ameriški) pravni realizem. Glej v: Dworkin: 2011, str. 59.

26 Prav tam, str. 267.

27 Brand: 2013, str. 11.

28 Dworkin: 2011, str. 80.

29 Prav tam, str. 288–294.

30 Prav tam, str. 93–136.

reinterpretacije prava, ki potrjuje vrednost pravne konvencije z moralnimi zgledi vsakdanjega sveta. Akterji pravnih postopkov so podvrženi ideji družbene pravičnosti, ki se kot negativni pol razkriva v kompleksu deviacije (kršenja pravnega reda). Razpoka, ki jo v pravni svet vnese (zunanje) odklonsko delovanje, je ključnega pomena za razjasnitev elementarne naloge sodnika ali zakonodajalca: simptomi človeškega v *realni* pravni eksistenci relativizirajo in preizprašujejo smisel eksplicitnih pravnih pravil in v pravni anatomiji odpirajo prostor, ki ga mora pravnik zapolniti s pomočjo odgovorne in preudarne interpretacije razmer ter sistematičnega poznavanja pozitivnih pravnih določil.³¹ Sodnik takrat ne nastopa več kot uradnik, z empirično natančnostjo povzemajoč predpostavljena pravna pravila, temveč kot aktivni udeleženec v reprodukciji pravnega reda: v njegovem delu je izražen moralni čut, izhajajoč iz gotovosti bivanja-v-svetu in prepoznanja prava kot primarno zavezujočega normativnega sistema. V tej točki pravo oživi: v kompleks dimenzije prava vstopa neznanstveni jezik vsakdanjega življenja, ki zrcali vrednost obstoječega prava. Sodnik se znajde pred nalogo raz-sodnika v sporu med konvencijo in naravo, ki primerja in oplaja kontrastne vzgibe z namenom optimalne razrešitve pravnega problema.³²

172

Na tem mestu je potrebno omeniti, da Dworkin figuri sodnika ne priznava *realne* vloge kreatorja pravnih določil; prav tako mu za razliko od nekaterih pozitivistov odvzema možnost diskrecije (prostega preudarka). Po racionalni interpretaciji konkretnih razmer v pravnem primeru sledi izbira najboljše rešitve, ki je pretežno vezana na izbiro med različnimi pravili ustvarjenega, tj. veljavnega prava. Vendarle pa se zdi, da podani

31 Prim. s Hartovo prepoznavo primarnih in sekundarnih pravnih pravil. (H. L. A. Hart: *Koncept prava*, Študentska organizacija univerze v Ljubljani, Ljubljana, 1994) Vendarle pa gre v tem primeru za razumevanje vodil, inherentnih konvencionalnemu pravnemu sistemu, medtem ko v zgornji določitvi poudarjamo razumevanje prehajanja prava v svet dinamične bivanjske intuicije pravičnosti, konvergenčne toposu naravnega prava.

32 Opozarjamo na dodatno razsežnost pravniške razlage obstoječih dejstev; le-ta ni omejena zgolj na interpretacijo pravnega pravila (kot npr. v: Marijan Pavčnik: *Teorija prava*, 4., pregledana in dopolnjena izdaja, GV založba, Ljubljana, 2011, str. 85).

nazor zagotavlja ustrezno podlago za uresničitev naloge pričujočega traktata.³³

V tej razpravi se torej ne bomo spuščali v globino Dworkinove misli; zanimajo nas predvsem značilnosti operativnega jezika, ki zastopniku pravne aktualizacije (sodniku ali zakonodajalcu) omogoča konstruktivno interpretacijo neposrednih pravnih dejstev in obstoječih družbeno-političnih razmer.³⁴ Odnos med agentom pravnega sistema in javnostjo zrcali relacijo med pravom in družbo: družbena realnost zagotavlja material za delovanje pravnega sistema, obenem pa se pravo samopotrjuje z učinki, ki jih projicira na družbeno stanje. Med poloma politično umerjene družbe in njenega (pravnega) fundamenta poteka plodna interakcija v jeziku, ki je poznan obema strukturama in lasten specifičnemu govornemu modusu na presečišču komunikacijskih tokov. Kakšne so njegove značilnosti?

Izpostavitev govora, ki se vzpostavlja na osi med (notranjo) razsežnostjo prava in zunanjim svetom, v katerega vstopa, zahteva natančnejšo analizo in bo tema kasnejših razprav. Vendarle pa moramo v zanosu po potrditvi metodološke ustreznosti že na tem mestu vsaj delno razgrniti njegove inherentne lastnosti: posebno zmožnost, da se zadovoljivo interpretira na način hermenevtičnega razumevanja.

Najprej bomo na kratko predstavili jedrno strukturo pravnih pravil, načel in pravno-političnih usmeritev, pri čemer bomo pozorni na določujoči način izrekanja posameznega činitelja pravnega reda. Zatem bomo poskušali konkretizirati pravni postopek v težnji po razbiranju vloge poudarjenega interpretativnega formata za učinkovito jezikovno analizo.

Pravna pravila so temeljni gradniki pravnega sistema. Po mnenju angleškega pozitivista H. L. A. Harta se pravo vzpostavlja kot konglomerat primarnih in

33 Ob tem velja opozoriti na številne kritike Dworkinove pravne teorije, ki avtorju očitajo nekonsistentnost, nerazumevanje in neustrezno predstavljanje alternativnih stališč. (za več glej npr.: Dworkin: 2011: 33–43; ali: Brian Leiter: »Beyond the Hart/Dworkin Debate: the Methodology Problem in Jurisprudence«, str. 5 in 20–21, v: *American Journal of Jurisprudence*, Vol. 48 (2003)) V tej razpravi zadošča, da v sozvočju tako z Dworkinovo kritiko kot s kritiki njegovega teoretskega odgovora sledimo *vodilom* interpretativne pravne misli v težnji po učinkoviti razjasnitvi vprašanja jezikovnega modusa pravnega govora.

34 Dworkin: 2011, str. 356.

sekundarnih pravil, pri čemer »pravila prvega tipa nalagajo dolžnosti, pravila drugega tipa dodeljujejo pooblastila, javna in zasebna.«³⁵ S tem poudarkom se pravo iz sistema ukazov suverena (Austin) prelevi v univerzalni, obče veljavni normativni program, ki presega z minljivostjo suverena obremenjeno teorijo Johna Austina ali *logični* pravni pozitivizem Hansa Kelsna.³⁶

Besedilo pravnega pravila je pogojeno z zahtevami po jasnosti in preglednosti; temeljni kriterij, po katerem pravilo vstopi v splošno veljavo, je njegova razumljivost in premočrtnost. Dasiravno lahko primarna pravila delujejo nejasno, jih standardizirano tolmačenje sekundarnih pravil (konkretno pravila o priznanju veljavnosti) vzpostavlja kot neizogibljive norme družbenega življenja.³⁷ Jezikovne figure ali sekundarni pomeni v tekstu pravnega pravila ne najdejo mesta; interpretacija poteka na osnovi empirične analize.

174

Zanimivejša pa je za nas koncepcija pravnih načel. V pravni teoriji Ronalda Dworkina so pravna pravila podprta z ohlapnejšimi pravnimi načeli, ki služijo kot vrednostna dopolnila in razširitve konvencionalnih pravnih pravil. Nastopajo kot modus utemeljitve odgovora v pravu: Dworkin načelo poimenuje kot »merilo, ki ga je treba spoštovati ne zato, ker bo izboljšalo ali zavarovalo neko gospodarsko, politično ali družbeno situacijo, ki se zdi nezaželena, ampak ker to zahteva pravičnost, ali poštenost, ali kakšna druga moralna razsežnost.«³⁸ Povedano drugače: z vstopom načel se v pravni svet umesti etična dimenzija, ki ji je v pravnem pozitivizmu pogosto deprivirana pravna eksistenca. Osebo prepričanje, moralni čut ali družbena odgovornost so kategorije, ki v pravo vnašajo občutja negotovosti in relativizma; vendar pa po Dworkinu pravno odločanje ni retorični postopek, ki povzdiguje prepričevalno moč sodnika, temveč rezultanta premišljenega postopka, združujočega razumsko prepoznavo

35 Hart: 1994, str. 83.

36 Brand: 2013: str. 4; Pavčnik: 2011, str. 505.

37 Opozarjamo, da se raziskava v tem delu ne nanaša na prepoznavanje narave zaključenih vsebinskih enot (pravil, zakonov) in njihove interpretacije, temveč poizkuša zgolj vzpostaviti pogoje nadaljevalne hermenevitične interpretacije. Tako se v tej razpravi ne opredeljujemo do utemeljenosti posameznega pravnega pravila, temveč zgolj predpostavljamo njegovo jezikovno podstat.

38 Dworkin: 2011, str. 105.

razmer in preišljeno izbiro ustreznega dejanja. A navkljub Dworkinovi težnji po skoraj znanstveni zanesljivosti procesa odločanja o pravnih ukrepih pravna načela v pravni red vpletejo razsežnost, ki se izmika suhoparnemu jezikovnemu enoumju konvencionalnega prava. Govorica pravnih načel črpa svoj material iz vsakdanjega življenja, vendar se izgovarja v jeziku humanističnega preudarka; v njej so zastopane sekundarne prvine, za katere velja, kot smo že omenili poprej, da v jezik vnašajo dodatno spoznavno razsežnost.³⁹ Diskurz pravnih načel namreč ni le mentalno pozicioniranje prepoznanih dejstev o svetu, temveč razumska, *filozofska* interpretacija moralnega ravnanja. Tako se v pravni prostor naselijo figure neznanstvenega počela: metafore spoznavnih vrtilin in metonimije filozofov. S tem se povratno spreminja tudi sestava pravnih pravil, ki se na podlagi dognanj pravnih načel spreminjajo, ukinjajo in dopolnjujejo. Kot primeri tovrstnega posega Dworkin ponudi eksplikaciji *težkih* pravnih primerov »Riggs v. Palmer« in »Henningsen v. Bloomfield Motors, Inc.«:⁴⁰ v njih je uporaba moralnih načel pripomogla k odločitvi, osnovani na principih družbene pravičnosti, in posledični reinterpetaciji področne zakonodaje. Vsekakor se zdi, da vpeljava pravnih načel v pravo vnaša dodatno, vznemirljivo razsežnost, ki rigidni sistem dopolni z novimi pomeni, razširitvami smisla in dopolnitvami vloge agentov pravnega reda. Vendarle pa je za našo razpravo v tem trenutku najpomembnejša ugotovitev, da se s pravnimi načeli v pravo naseli tudi drugačen tip diskurza, ki zahteva metodo interpretacije, ustrezajočo hermenevtičnemu modelu.

Z razmeroma podobno, precej poljubno dikcijo se Dworkin opredeli tudi do občestva pravnopolitičnih usmeritev: kot takšno usmeritev predlaga »tisto vrsto merila, ki postavi cilj, ki ga je potrebno doseči, na splošno izboljšanje kakšne gospodarske, politične ali družbene značilnosti skupnosti.«⁴¹ Iz navedka je jasno, da se tudi ta oblika pravnega pogojevanja prilega zgornjim ugotovitvam o uporabnosti za progresivno analizo pravnega jezika; tudi pravnopolitične

39 Glej op. 1. Ponovimo: neposredno je ne vnašajo jezikovne figure, temveč celostna sprememba jezika v trenutku semantičnega preboja v podmeni ustvarjalnega diskurza.

40 Dworkin: 2011, str. 106.

41 Prav tam, str. 105.

usmeritve so zunanja načela, ki jih pravni interpret razmeroma svobodno prevzema in dopolnjuje z osebnimi prepričanji in moralnimi sodbami.

Na tem mestu moramo zavriniti očitek, da se za potrebe kvalifikacije interpretativnega postopka v filozofiji prava zatekamo k zgolj eni od različnih vej pravne znanosti: pravni pozitivisti bi lahko gladko zavrnil podane argumente in zahtevali empirično-eksaktno znanstveno metodo, ki bi z logiško natančnostjo razkrivala strukturo prava kot sistema med seboj povezanih pravnih pravil.⁴² Prav tako bi nas lahko obtožili namernega prioretiziranja določene pravne teorije.⁴³

Na te očitke je moč posredovati odgovor, da se pričujoči traktat nikakor ne poizkuša vrednostno opredeliti do posameznih pravnih teorij. Namen razprave je v vzpostavitvi opazovalne platforme, izgrajene s pomočjo kritičnega vpogleda v zgodovino pravnih idej in teoretskih opredelitev. V tem segmentu je interpretativna ost naperjena proti Dworkinovi teoriji prava, medtem ko je konstruktivna analiza pravnega pozitivizma, realizma in naravnega prava predmet razprav, v katerih se že kažejo obrisi dopolnjenega interpretativnega aparata.⁴⁴ Z njim in z razgrnitvijo pogosto interpretativno problematične in nejasne vsebine pravnih pravil bo odgovorjeno tudi na prvi očitek.⁴⁵

Namen pričujoče razprave je bil v možnosti izpostavitve formalnih pogojev, ki že pred vsebinsko analizo pravnih pravil in konkretnih postopkov opravičuje uporabo hermenevitične interpretacije. Izkazalo se je, da za interpretacijo pravnih načel in pravno-političnih usmeritev, ki jih Dworkin umešča v elementarni sestav

42 Drugačen ugovor bi posredovali pravni realisti ali zagovorniki naravnega prava.

43 Celo po Dworkinovem vzoru: glej opombo 35.

44 Hermenevitična analiza se bo dosledno dopolnila z izsledki in prilagoditvami ob neposredni interpretaciji pravnih teorij in učinka formacije pravne zavesti. Več o tem v nadaljnjih razpravah.

45 Opozarjamo, da se v tej analizi ukvarjamo s predvsebinskimi formalnimi pogoji vstopa hermenevtike na polje pravne interpretacije.

teorije prava, ne zadostuje empirična analiza znanstvenega diskurza.⁴⁶ Spomnimo se primera »Riggs v. Palmer«, v katerem so načela pravičnosti in poštenosti odigrala ključno vlogo v precedenčni sodbi:

Leta 1889 je sodišče v New Yorku odločalo o tem, ali je sicer v oporoki ustrezno priznani dedič po umoru nosilca oporoke do slednje še vedno upravičen. Navkljub temu, da tedaj niso obstajala pravno veljavna pravila, ki bi izničila obligacijsko moč oporoke, je sodišče na podlagi prepričanja, da »nikomur ne sme biti dovoljeno, da bi imel dobiček od svoje lastne prevare, ali korist od svojega lastnega protipravnega ravnanja, ali da bi utemeljil kakšno zahtevo oz. pravico na svoji nepravičnosti, ali pridobil premoženje s svojim zločinom,« morilcu odreklo pravico do dedovanja.⁴⁷

Za zdaj zapostavimo protiargument načela kot podpornega pravila⁴⁸ in prepoznamo zgornji primer kot eleganten prikaz dejanske rabe (izven)pravnega načela na mestu, kjer kot ustvarjalni vdor moralnega prepričanja in volje do pravičnega ravnanja razkrije hibe v pravni enačbi dedovanja in semantično dopolni polje poudarjenega področnega prava. Volja zavesti, ki sledi načelom pravičnega in poštenega pravnega delovanja, ne nastopa v igri retorike. V podanih razširitvah se zrcali oblika pravne zavesti, ki v harmoniji čuta za pravičnost in ozaveščenosti o družbeni realnosti ter družbeno pogojenemu pravnemu redu ustrezno interpretira fenomene pravnega sveta in jih umešča v zgradbo sveta bivanja: sveta, v katerem se pravna zavest kot spoj zavesti o družbeni pravičnosti in logično pogojenega sistema pravil, ki omogočajo njeno aktualizacijo, razkriva kot fundament človekovega delovanja kot posameznika v družbi. Bivajočega, ki mu gre v svojem bistvu za preživetje na način družbene eksistence.

46 Na to opozarja tudi Svetlič, ki ob navajanju Dworkinove interpretativne vizije prava ugotavlja, da »Značilni izrazi, ki jih pravo uporablja (npr. odgovornost, dolžnost, pravičnost itd.) brez zapletenega vstopanja v kompleksno konstelacijo konkretnega primera, ne pomenijo nič,« in da je »v naravi nosilnih pojmov naše politične kulture, ki nastopajo tudi kot toposi v javni besedi, [je,] da jih ni mogoče obravnavati kot nekaj, kar ima jasen pomen v naprej.« (v: Rok Svetlič: »Ukrivljenost hermenevtičnega prostora in svobode besede«, v: *Phainomena* XX/76-77-78 (2011))

47 Posredovano po: Dworkin: 2011, str. 106.

48 Med drugim glej: Hart: 1994, str. 91–98.

Viri in literatura

Aristoteles: *O pesniški umetnosti*, Študentska založba, Ljubljana 2005.

Beardsley, Monroe C.: »Metaforični obrat«, v: Božidar Kante: *Kaj je metafora?*, Krtina, Ljubljana 1998, str. 73–90.

Bernstein, Richard J.: *Beyond Objectivism and Relativism: Science, Hermeneutics, and Praxis*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1983.

Brand, Jeffrey: *Philosophy of law: Introducing Jurisprudence*, Bloomsbury, London, 2013.

Derrida, Jacques: *Bela mitologija: metafora v filozofskem besedilu*, Hyperion, Koper, 2011.

Dworkin, Ronald: *Izbrane razprave*, GV založba, Ljubljana, 2011.

Dworkin, Ronald: *Law's Empire*, Hart Publishing, Oxford, 1986 (ponatis 1998).

Feyerabend, Paul: *Proti metodi*, Studia Humanitatis, Ljubljana, 1999.

Frege, Gottlob: *Funktion, Begriff, Bedeutung. Fünf logische Studien*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2008.

Gadamer, Hans-Georg: *Resnica in metoda*, LUD Literatura, Ljubljana, 2001.

Ginev, Dimitri: *A Passage to the Hermeneutic Philosophy of Science*, Rodopi Bv Editions, Amsterdam/Atlanta, 1997.

Hart, H. L. A.: *Koncept prava*, Študentska organizacija univerze v Ljubljani, Ljubljana, 1994.

Hester, Marcus B.: *The Meaning of Poetic Metaphor*, La Haye, Mouton, 1967.

Le Guern, Michel: *Sémantique de la métaphore et de la métonymie*, Larousse, Pariz, 1973.

Leiter, Brian: »Beyond the Hart/Dworkin Debate: the Methodology Problem in Jurisprudence«, v: *American Journal of Jurisprudence*, Vol. 48 (2003).

Pavčnik, Marijan: *Teorija prava: Prispevek k razumevanju prava, 4., pregledana in dopolnjena izdaja*, GV založba, Ljubljana, 2011.

Pirc, Gašper: »Življenje žive metafore: o metafori v filozofiji Paula Ricoeurja«, v: *Phainomena XXII/86-87* (2013), str. 101–139.

Ricoeur, Paul: *Živa metafora*, KUD Apokalipsa, Ljubljana, 2009.

Svetlič, Rok: »Ukrivljenost hermenevtičnega prostora in svobode besede«, v: *Phainomena XX/76-77-78* (2011), str. 265–277.